

Constantinovits Milán: Az instant üzenetküldők nyelvezetéről

1. Bevezetés

Az utóbbi években megindult az új elektronikus kommunikációs műfajok módszeres alkalmazott nyelvészeti vizsgálata, így az sms-jelenségek, az email, illetve a cset és a blogok kutatása is. Fehér foltot képez ugyanakkor az **instant (beépített vagy azonnali) üzenetküldők** vizsgálata, pedig elterjedtségük mértéke hazai és világviszonylatban is meghaladja a csetszolgáltatásokat.

Jelen dolgozat célja, hogy az instant üzenetküldők néhány stilisztikai, szövegtani és kommunikációs sajátosságára rámutasson, illetve disputaindítóként a műfaj széleskörű vizsgálatát indukálja.

2. A másodlagos írásbeliség terminológiai bizonytalanságai

A másodlagos írásbeliség olyannyira friss nyelvészeti kutatási terület, hogy terminológiája is ingadozó mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban. Tekintsük át röviden ennek a kommunikációs korszaknak a hazai megnevezéseit.

1982-ben Walter Ong még három kommunikációtörténeti korszakot különített el¹: az *elsődleges szóbeliséget (primary orality)*, az *írásbeliséget (literacy)* és a *másodlagos szóbeliséget (secondary orality)*. Ez utóbbit Ong a hangrögzítés és -továbbítás feltalálásától (telefon, fonográf, majd rádió, magnetofon) datálja, amikortól a szóbeli kommunikáció, az interperszonalitás keretei a technológiai feltételek miatt térben és időben kitágulnak. Ong a másodlagos szóbeliség végét az 1980-as évekre teszi, amikor a televízió elterjedésével már a képbeliség korszakáról beszélhetünk.

Balázs Géza az ongi modellt továbbépítve az internet megjelenésével létrejövő új műfajokban (email, cset) kialakuló kommunikációs szabályszerűségeket **másodlagos írásbeliségnek**² nevezte, amelybe a mobilkommunikáció írásos formáit (sms, sms-fal) is beleértette. Az információs technológiák nyomán létrejött másodlagos szóbeliségre és írásbeliségre összevontan az **új (újfajta) beszéltnyelviség** terminust használja, ezzel is jelezve, hogy az elektronikus kommunikáció során az orális és az írásos kultúra keveredik. Ennek pregnáns példája Balázs szerint az sms, amelyben korábbi folklórjelenségeket tükröződnek vissza, így **sms-folklórról**³ beszél. Ez utóbbi jelenségre a **szlenges írásbeliség** terminust alkalmazza, amelyet az sms-ek esetében az **új beszéltnyelviség** szinonimájaként használ.

Balázs más helyütt az **írott beszéd**, az **írva csevegés** és csak néhány műfajra korlátozott érvénnyel (sms, email) a **levélbeszéd** terminusokat is elfogadhatónak tartja a jelenség megnevezésére⁴.

Bódi Zoltán az újfajta írásbeliség vizsgálata során annak a hagyományos írásbeliséghez képesti alacsonyabb fokú normativitása, szerkesztettsége és a szabályozottsága, illetve a majdnem szinkron idejű kommunikációt lehetővé tevő elektronikus műfajok (email, cset) miatt **írott beszélt nyelvről**⁵ értekezik. Ebbe viszont ő nem érti bele az sms-eket, így csak az interneten artikulálódó műfajokat vonja e terminus hatókörébe. Bódi használja még a **poszt-Gutenberg-galaxis**⁶ kifejezést is, így érzékeltetve a korábbi nyomtatott szövegvilág

¹ Ong, Walter 1982. 136. o.

² Balázs Géza 2003. 149. o.

³ Balázs Géza 2004. 52. o.

⁴ Balázs Géza 2005. 37. o.

⁵ Bódi Zoltán 1998. 186. o.

⁶ Bódi Zoltán 2004. 286. o.

megjelenését a kibertérben, és egy 2005-ös tanulmányában pedig a *szimbolikus írásbeliség*⁷ terminusát vezeti be.

Érsok Nikoletta Ágnes a Bódi-féle meghatározás nyomán az új írásbeliséget sajátos nyelvhasználata (kötetlen, kevésbé kodifikált) és szituációhoz kötöttsége miatt *virtuális írásbeliségnek*⁸ nevezi. Megjegyzi azonban, hogy a cset és az sms-ek nyelve funkcionálisan közelebb áll a szóbeliséghez, ám írásos revelációja miatt mégiscsak az írásbeliség funkcióit bővíti.

3. A másodlagos írásbeliség műfajai – az alkalmazott nyelvészeti kategorizálás változása

A másodlagos írásbeliség fő attribútumainak megvizsgálása után tekintsük át, hogy milyen műfajokban artikulálódik, hogyan osztható fel az internetes kommunikációs tér!

Először a 2005-ös Bódi-féle felosztást⁹ ismertetem, ami az első ilyen jellegű felosztás az alkalmazott nyelvészeti kutatások során. Utána javaslatokat teszek eme táblázat kiegészítésére, végül Bódi 2008-as előadásában bemutatott kategorizálást vizsgálom meg. A táblázatok ismertetése és összevetése azért szükséges, mert az internetes műfajok is évről évre változnak, bővülnek. Ennek függvényében az alkalmazott nyelvészeti kutatásnak is feladata, hogy az újabb műfajok megjelenését számon tartsa és beleillessze az eddigi műfajok rendszerébe, továbbfejlesztve és finomítva az eddigi kategorizálást.

Bódi 2005-ös dolgozatában a csoportosítást két kritérium, az interaktivitás és a nyilvánosság mértéke szerint végzi:

	Teljesen nyilvános	Korlátozottan nyilvános	Személyes
Azonnali interaktivitású	cset		
Késleltetett interaktivitású	fórumok	fórumok, levelezőlisták	email
Nem interaktív	weboldalak, weblogok		

1. ábra: Az internetes kommunikáció műfajai Bódi Zoltán szerint (Bódi Zoltán 2005. 199-200. o.)

Vizsgálódásaim arra mutattak, hogy ez a modell az új műfajok felbukkanásával kiegészíthető. Bódi 2005-ös tanulmányának megírásakor széles körben még nem terjedtek el eme újabb kommunikációs műfajok (így az instant üzenetküldők sem). Kiegészítéseimmel a következőképpen néz ki a felosztás (vastagon szedve az új vagy áthelyezett elemek):

	Teljesen nyilvános	Korlátozottan nyilvános	Személyes
Azonnali interaktivitású	cset	instant/azonnali üzenetküldők csoportbeszélgetése	instant üzenetküldők, emailbe épített cset
Késleltetett interaktivitású	fórumok, weblogok	fórumok, levelezőlisták, üzenőfal, twitter	email
Nem interaktív	weboldalak	hírlevél	

2. ábra: Az internetes kommunikáció műfajai az általam kiegészített táblázat alapján

⁷ Bódi Zoltán 2005. 195-196. o.

⁸ Érsok Nikoletta Ágnes 2006. 167. o.

⁹ Bódi Zoltán 2005. 199-200. o.

Az eredeti táblázatban szereplő műfajok közül a weblogokat áthelyeztem a nem interaktív kategóriából a késleltetett interaktivitásúakhoz, ugyanis lehetőség nyílik eme műfaj esetén is a visszajelzésekre, kommentekre.

Új elemként jelenítettem meg a közösségi oldalak elterjedésével megjelenő üzenőfalat, illetve az emaillel egyidős hírlevél műfajt. Új jelenség még a twitter, vagyis a nyilvános vagy korlátozottan nyilvános rövid szöveges üzenetek, amelyek blogszerűek, ugyanakkor sms-nyi hosszúságúak¹⁰. Az üzenetküldőkben pedig lehetőség nyílik magunk által kiválasztott csoportban folytatott kommunikációra, ez pedig alkalmas a Bódi-féle táblázat azonnali interaktivitású, ám korlátozottan nyilvános – eddig üres – kategóriájának kitöltésére.

Bódi Zoltán egy 2008-as konferencián bemutatott, jelenleg publikálás előtt álló táblázatában¹¹ már átpozícionálta a blog műfaját, és elhelyezte a twittert is.

	teljesen nyilvános	korlátozottan nyilvános	személyes
azonnali interaktivitású diskurzusok	cset (szolgáltatástól függően)	cset (szolgáltatástól függően)	instant messenger (azonnali üzenetküldő szolgáltatások, pl. MSN Messenger, Skype, ICQ stb.) privi (a csatszobák privát üzenetei)
késleltetett, változó interaktivitású diskurzusok	fórumok, közösségi blogok, szájtok, wiki	fórumok, levelezőlisták, közösségi szájtok, wiki	e-mail
nem interaktív, egyirányú diskurzusok	portálok (szolgáltatástól függően), twitter	intrahálozatok, twitter (beállítástól függően)	twitter (beállítástól függően)

A twitterek esetében azonban én a nem interaktív kategória helyett a késleltetett interaktivitást javaslom, hiszen ennek a mikroblogszerű műfajnak a lényege nem csak az állapotjelzés, hanem az egymás közléseire való reagálás, az interakció. A twitter alkalmas lehet például programok egyeztetésére, hiperhivatkozások közzétételére és ezekre való reflektálásra¹².

Bódi új elemként tünteti fel táblázatában a wikit, vagyis a Wikipédiát, illetve az ehhez hasonló, közösségi kooperáción alakuló oldalakat. Ezek nyelvezete az internetes írásbeliség legtöbb műfajával ellentétben közel áll az írásos sztenderdhez, hiszen tudományos igényűnek

¹⁰ Sagolla, Dom 2009.

¹¹ Bódi 2008. Ezúton is köszönöm Bódi Zoltánnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta megjelenés előtt álló kéziratát.

¹² Elég rápillantani a legnépszerűbb magyar twitter-portálra: <http://turulesirip.hu/>

szánt vállalkozás, mindenki által fejleszthető (és éppen emiatt általában bizonytalan relevanciájú) internetes lexikon¹³.

A teljesen és korlátozottan nyilvános, késleltetetlen interaktív kategóriáknál a szerző szerepelteti a közösségi szájtokat is, amik magukba foglalják az én táblázatomban megjelenített üzenőfalat, illetve többet is jelentenek annál, hiszen az ilyen közösségi oldalak (Facebook, Iwiw, Myvip stb.) auditív és vizuális közléseket is lehetővé tesznek.

4. Az instant üzenetküldőkről általában

Az **instant** vagy **azonnali üzenetküldők**¹⁴ olyan új műfajt jelentenek, amellyel az internetes kommunikációt feldolgozó nyelvészeti szakirodalomban még nem találkoztam. Ennek oka lehet újszerűsége, friss, ám rohamos és általános elterjedése. Az üzenetküldő programokat 2004-től kezdtek el széleskörűen használni¹⁵ hazánkban

Az instant üzenetküldők a legtöbbször alkalmazott operációs rendszerekbe (Windows, Linux) beépített csetprogramok, amelyek azonban a csettel szemben nem kívánnak internetes felületen történő bejelentkezést. Ilyen szempontból hasonlítanak az IRC-re, ám sokkal több funkcióval, nem tematizáltak, inkább a magánszférához kötődően működnek. Használatuk általánossá vált beépítettségük folytán, ma már az email és az sms mellett a legfontosabb privát elektronikus műfajnak tekinthetők. Az üzenetküldők többet jelentenek a cset magánosított változatánál: éjjel-nappali jelenlétet tesznek lehetővé (külön értesítési funkcióval az éppen nem online lévő beszélgetőpartnereknek), a felhasználók saját partnerlistát alakíthatnak ki, lehetséges a közvetlen fájlátvitel, és külön funkciója van eme programoknak a vizuális és auditív közléseknek egy előre megadott, de bővíthető, személyre szabható repertoárból történő kiválasztására, illetve továbbítására.

Az instant üzenetküldők azonnali interaktivitású kommunikációs csatornát jelentenek, amely akár szöveges kommunikációval kiegészített telefonként vagy videótelefonként is üzemeltethető.

2007-től kezdve az azonnali üzenetküldő szolgáltatások mobiltelefonon és iPhone-on is elérhetőek, így a szolgáltatás igénybevételének eddigi – a vezeték nélküli hálózatok terjedése miatti relatív – helyhez kötöttsége is megszűnt.

5. Az instant üzenetküldők nyelvi sajátosságai

Eme üzenetküldők nyelvhasználata a privacy zónájába esik, ennek megfelelően a bizalmas stílusárnyalatban fogannak a közlések, és ez egyéb nyelvi sajátosságokat is meghatároz.

Általánosan megfigyelhető, hogy az üzenetküldők nyelvhasználatára a csetéhez hasonlatosan¹⁶ jellemző a kevésbé egzakt helyesírás (nagy kezdőbetűk kicsire cserélése, központozás szubjektív kezelése, modalitásjelek hiánya, egybeírás-különírás szabályainak figyelmen kívül hagyása).

Az instant üzenetküldők szövegszerveződésére makroszinten jellemző az elliptikusság, a hiányos mondatok, a mondatátszövődések, és a grammatikai kapcsolóelemek redukciója.

[23:31:26] 77ears: Abszolút nem vágyom rá találkozni veled, megszivatott már a multkor is nagyon. Kérdés mikor lesz benn?

[23:31:45] Stuntman Májk: Harmadikán láttam, hogy benn lesz!

¹³ Egy friss alkalmazott nyelvészeti kutatás (Gonda 2009.) azonban arra mutatott rá, hogy a szigorúan vett szakmai jellegű szócikkek tudományos szempontból megbízhatóak, hasonlóak a lektorált, fehér irodalomnak számító lexikonok szócikkeivel.

¹⁴ Az üzenetküldő programok csoportosításáról ld:

http://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_instant_messaging_clients

¹⁵ http://hu.wikipedia.org/wiki/MSN_Messenger - 2008.08.09-es mentés alapján

¹⁶ Érsok Nikolett Ágnes 2006. 171. o.

[23:32:02] 77ears: *Nem hiszem benn, tegnap sem jött*

Erős továbbá az angol hatás dominanciája a lexémakészletben. Ez a jelenség megfigyelhető a másodlagos írásbeliség összes, összes, interneten artikulálódó műfajára is:

[13:22:06] Zsu: *pls ASAP küldd el a jkv-t és mellé, amint lehet a többi feladatos táblázatot is*

[13:24:33] Kerub: *elég egy list vagy kell a teljes leírt?*

13:25:09] Zsu: *Kéne a leírt is, előre is thx!*

[13:26:42] Kerub: *xls-ben jó lesz vagy printeljem ki. A papír jobban olvasható, de az xls-hez kellene a projektor is.*

Nyelvhasználati jellemző a gyakori szóösszevonás, illetve a becézések, nyelvtanilag indokolatlan rövidítések is:

[02:13:46] Süni (*aki nagyon boldog ma*): *neki tökmind1 mikor lesz a buli asszem csak a péntek nem jó.*

[02:51:42] Walter Wall: *szvsz akkor már villányi parkja, csak legyen kajcsi elég*

[04:17:06] Zsófia: *Kerestem jó jegyzetet de nix se a szabóban se a koleszben. Na majd szerizek!*

[05:16:42] Lapi Tomi: *Ez nem mi kariról maradt még ugye :))) Nemtom milyen íze lehet :P*

Fontos kiemelni az instant üzenetküldők nyelvhasználatában a tréfás szóalakokat is, ezek gyakran úgy keletkeznek, hogy a megfelelő szótagokat, vagy akár egész szavakat számokkal helyettesítenek, amelyek kiolvasva azonos hangalakot eredményeznek:

[11:45:00] Vlatyi: *6ékony volt a tegnapi gyak émmondom :)*

[23:15:42] Andris: *Akkor jó8, aludj jól, puszia!*

[20:44:36] Vicacica: *nem teccik az 5let,*

[23:34:32] profZsivago: *Otud6om h mi lesz, talán Zsuval dumcsizz, ő eléggé otthon van ezekben a fingerboardos cuccokban!*

[17:33:21] Tildus: *haligali arcok! Mi történt a 7en?*

Az instant üzenetküldők tág teret engednek a vizuális elemek használatának a kommunikációs aktus során. Megfigyeléseim szerint az **emotikonok**¹⁷, mozgó ábrák, hangüzenetek az élőbeszéd paralingvisztikai elemeit (hangerő, intonáció), és a modalitásjeleket is pótolják.

Ugyanígy a szóbeli kommunikáció emfatikus tényezőinek is van leképezése az instant üzenetküldőkön folytatott beszélgetésekben: figyelemfelkeltő hangokkal, „rezgetéssel” (a másik monitorképének megmozgatása figyelemfelhívás céljából).

6. Összegzés

Az emfatikus elemek helyettesítése, a kommunikáció szinkronitása, a közlések alacsony tervezettség, a szóbeliség auditív jellemzőinek leképezése miatt az instant üzenetküldőkön folytatott beszélgetések a másodlagos írásbeliség műfajai közül a leginkább emlékeztetnek az élőbeszédre.

A műfaj módszeres vizsgálata elengedhetetlen az internetes kommunikáció alkalmazott nyelvészeti kutatásában. Továbbgondolás céljából végül négy megállapítást, kérdést fogalmazok meg:

¹⁷ Az angol *emotion* + *icon* ('ézés' + 'jel') szavakból alkotott kifejezés, amely kezdetben karakterekből álló hangulatábrázoló jelet jelentett, ma már azonban önálló, képfarmátumú ikonok, amelyek egyszerű billentyűkombinációkkal előhívhatóak elektronikus levelekben és a csetelés során is.

- 1) Az üzenetküldők kommunikációja beszéd vagy írás? A felhasználók metanyelvben tükröződő attitűdje, ahogy a cset esetében¹⁸, itt is megosztott.
- 2) Az üzenetküldőket már távoktatásra, riportokra¹⁹ is használják. Ez felveti a kérdést, hogy nyelvhasználatában milyen tendenciák várhatóak: közeledik a sztenderd felé, avagy megmarad szlenges, kötetlenebb műfajnak, és a rajta folytatott hivatalos kommunikáció szlengesedik el?
- 3) Érdekes lenne alkalmazott nyelvészeti aspektusból megvizsgálni a twitter-jelenséget is, ami ötvözi az sms-kommunikációt a weblogokkal. Blogszerűségét erősíti a közlések publikus jellege, ugyanakkor nyelvezetében az sms-nél is erősebb rövidítéskényszer dominál.
- 4) Nehezíti a twitterek és az instant üzenetküldők diskurzuselemzését, hogy a közlések általában nagy mennyiségű személyes adatot tartalmaznak, és ezek publikálásához ritkán járulnak hozzá a felhasználók, még a személyazonosságot elrejtő nicknevek ellenére is.

SZAKIRODALOM

Balaskó Mária 2005. Virtuális közösségek kommunikációja a cybertérben. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja*, Budapest, Gondolat-INFONIA, 25-58-88.

Balázs Géza 2003. „Minden házfalat cseréljétek sms-falra”. *Sms-fal mint elektronikus graffiti. Magyar Nyelvőr* 127. évf.: 144–58.

Balázs Géza 2004. Választási sms-ek folklórisztikai-szövegtani vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 128. évf.: 36–53.

Balázs Géza 2005. Az internetkorszak kommunikációja. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja*, Budapest, Gondolat-INFONIA, 25-57.

Bódi Zoltán 1998. Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In Gósy Mária (szerk.): *Beszéd kutatás '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*. MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 178–88

Bódi Zoltán 2004. Az írás és a beszéd viszonya az internetes interakcióban. *Magyar Nyelvőr* 128: évf., 286-294.

Bódi Zoltán 2005. Szimbolikus írásbeliség az internetes interakcióban. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja*. Budapest, Gondolat-INFONIA, 195-212.

Bódi Zoltán 2009. Webes és webkettes alkalmazások nyelvészeti keretben. In Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.): *A kommunikáció nyelvészeti aspektusai*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 40-44.

¹⁸ Érsok Nikoletta Ágnes 2003. 103. o.

¹⁹ http://www.stanislav-ianevski.com/HPGOF_pressjunkt_Stan_MSN.wmv

Crystal, David 2001. *Language and The Internet*. Cambridge University Press.

Domonkosi Ágnes 2005. Az internet nyelvhasználatának empirikus kutatásának lehetőségei. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja*, Budapest, Gondolat-INFONIA, 143-160.

Érsok Nikoletta Ágnes 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség. *Magyar Nyelvőr* 127. évf.: 99-104.

Érsok Nikoletta Ágnes 2006. Szóbeliség és/vagy írásbeliség. *Magyar Nyelvőr* 130. évf.: 165-176.

Gonda Zsuzsa 2009. A nyomtatott, az elektronikus és az on-line lexikonok szerkezetének és használatának kontrasztív vizsgálata. Szakdolgozat. Megjelenés alatt.

Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk) 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris

Ong, Walter 1982. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. Methuen, London–NewYork

Sagolla, Dom 2009. *How Twitter Was Born*. <http://www.140characters.com/2009/01/30/how-twitter-was-born/>